

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК: 364.044.22

DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2020/6-1/6>

О. Гук, канд. пед. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
ORCID iD 0000-0002-2474-0316
Researcher ID S-2101-2017
Ю. Удовенко, канд. психол. наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
ORCID iD 0000-0002-6672-7355
Researcher ID: X-8766-2018

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАСТАВНИЦТВА ДЛЯ ДІТЕЙ-СИРІТ В УКРАЇНІ

Охарактеризовано поняття "наставництво" та "наставник", мету, завдання наставництва відповідно до чинного законодавства України. Окреслено роль і значущість наставництва для соціалізації та підготовки до самостійного життя дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які проживають у інтернатних закладах. Розглянуто методичне забезпечення процесу підготовки до наставництва дітей і громадян, які виявляють таке бажання. Проаналізовано потреби дітей, що проживають у інтернатному закладі, у наставництві. Обґрунтовано методичне забезпечення організації процесу наставництва для дітей-сиріт в Україні за двома напрямками: 1) підготовка дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, до участі в програмі наставництва; 2) соціально-психологічна робота із громадянами, які виявили бажання стати наставниками.

Ключові слова: діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; наставництво; наставник; підготовка до наставництва.

Постановка проблеми. В Україні зростає чисельність дітей, які потрапили до інтернатних закладів за наявності біологічних батьків. Наприклад, у 2000 році 60 % дітей у інтернатах мали батьків, у 2019 – 95 %. При цьому діти-сироти й діти, позбавлені батьківського піклування, практично не мають шансів на влаштування в сімейні форми виховання, оскільки більшість із них підліткового віку, мають біологічних братів і сестер чи інвалідність. Наслідком такої несприятливої ситуації для дітей є відсутність у них сформованих здатностей до побудови близьких емоційних стосунків із постійним значущим дорослим, що є життєвою необхідністю для їхнього психоемоційного розвитку і благополуччя.

Саме наставництво здатне компенсувати проблему соціалізації дитини, задовольнити потребу дитини-сироти в емоційній підтримці, допомозі та захисті з боку значущої, авторитетної дорослої людини, загалом сприяє її підготовці до самостійного життя. Підтвердженням цього стало запровадження у 2016 році в Україні наставництва як індивідуальної форми підтримки й допомоги дитині-сироті, яка проживає в інтернатному закладі. Підставами для запровадження наставництва на державному рівні стали результати реалізації проекту наставництва "Одна Надія" у співпраці зі Службою у справах дітей міста Києва, Київським міським центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у місті Києві та Київській області протягом 2009–2016 рр. Ця діяльність була новою для України, відповідно потребувала обґрунтування забезпечення організації процесу наставництва для дітей-сиріт.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання здійснення наставництва над дітьми-сиротами, які не мають можливості виховуватися в сімейних формах виховання, привертає увагу як теоретиків, так і практиків у галузі соціальної роботи.

Негативний вплив на формування та розвиток дітей, які проживають у інституційних закладах, вивчався цілою низкою дослідників, таких як Й. Лангмейер, З. Матейчик, Р. Мухамедрахімов, А. М. Прихожан, М. Толстих та ін. Серед досліджень приділяється увага визначенню і трактуванню поняття "наставництво" (М. Джейкобі, С. Мартін, Дж. Райкус та ін.), соціально-психологічним особливостям запровадження та реалізації наставництва (В. Андросова, О. Байдарова, П. Гладченко, Т. Дорощ, Т. Коваль,

В. Мирошниченко, І. Сацюк, О. Смаль, В. Пилипенко, О. Савченкова, В. Ейдемільер, Ю. Удовенко та ін.).

Серед несприятливих умов у формуванні емоційного розвитку дитини в сирітських закладах є постійна нестабільність і строкатість соціального оточення, відсутність ключової фігури, яка концентрує на собі турботу про дитину та супроводжує її протягом життя, забезпечує відчуття надійності та захищеності. Усе це призводить до порушення природного прагнення дитини до близькості та любові, викликає різноманітні психосоціальні розлади, серед яких виділяють хронічний страх і тривогу, порушені міжособистісні стосунки, агресію та інші соціальні розлади. Проте здатність до любові та прихильності є фундаментальною характеристикою нормального психічного розвитку, яку вважають критерієм психічного здоров'я [9, 11, 15, 16]. Особливо негативними є наслідки проживання в інституційному закладі для дітей віком до трьох років, які найбільше страждають на затримку фізичного та психоемоційного розвитку [1].

За результатами дослідження, проведеного у 2016 році Українським інститутом соціальних досліджень імені О. Яременка, доведено, що виховання у прийомних сім'ях і дитячих будинках сімейного типу (на відміну від інтернатного) дозволяє дітям опанувати соціальний досвід і розвивати свої соціально-побутові навички. Також було з'ясовано, що діти-вихованці інтернатів відчують труднощі в опануванні нових соціальних ролей, їм важко бо вони не вміють належним чином установлювати тривалі стосунки із соціальним оточенням, відчують власну неповноцінність, невпевненість, занижену самооцінку. Саме ці соціально-психологічні характеристики дітей стали професійними завданнями прийомних батьків і батьків-вихователів у процесі соціальної адаптації в сім'ях. Крім того, за оцінками прийомних батьків, поширеною є ситуація, коли діти-сироти відмовляються покинути прийомну родину та залишитися без її підтримки [2].

Коллективні умови проживання дитини в інституційному закладі є патогенними для її розвитку. Серед основних чинників цього явища називають неповноцінність спілкування з дорослими через велику чисельність дітей у групі та особливості організації життя дітей, а саме часту зміну персоналу, перехід дітей із групи в групу, жорсткий регламент життя дітей і діяльності персоналу,

орієнтація персоналу на щоденний фізичний догляд. Наслідком цього є відсутність сформованої готовності підлітка до реального життя за межами інтернатного закладу, елементарних навичок організації побуту й облаштування свого життя: приготування їжі, заробляння грошей, покупки речей тощо. Утім, найбільша проблема полягає в тому, що діти залишаються надзвичайно самотніми, із несформованим або порушеним відчуттям довіри. Як наслідок, вихованці інтернатних закладів часто демонструють соціально неспроможну поведінку у працевлаштуванні, придбанні житла, побудові сімейних стосунків, захисті своїх прав тощо [3, 4].

Зарубіжні дослідники довели, що наставництво передбачає не лише кар'єрне керівництво та підтримку, а й особисті, психологічні та соціальні аспекти (Меріам, Трестон, та ін.) [5, 6]. На думку Меріам, наставництво є взаємодією між старшою та молодшою людиною у довірливих, люблячих стосунках, а Трестон визначає наставництво як відносини, у яких наставник забезпечує підтримку, пораду, відгуки та вказівки на основі традиційної моделі наставництва, яку використовує вчитель під час учнівського навчання.

За проектом "An Impact Study of Big Brothers Big Sisters" з'ясовано, що старші брати чи сестри, стаючи другом для дітей, які потребують підтримки, надихають дитячі пристрасті та заохочують їх до досягнення успіху в житті. Для цього необхідно надавати підтримку наставникам, дітям і сім'ям протягом усього життя [7]. Зарубіжні та українські дослідники вважають, що саме запровадження наставництва є відповіддю на завдання соціально-психологічної адаптації та соціальної інтеграції випускників інтернатних закладів.

Мета статті передбачає аналіз особливостей забезпечення організації процесу наставництва для дітей-сиріт в Україні.

Методи дослідження: теоретичний аналіз, узагальнення та моделювання; аналіз документів (оцінювання потреб дитини, індивідуальний план роботи наставника). Загалом дослідження використовує досвід, напрацьований під час реалізації проекту наставництва у співпраці з фахівцями громадської організації "Одна Надія" упродовж 2009 – 2016 років.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття "наставництво" та "наставник" визначені в Законі України "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування" від 08.09.2016 р. № 1504-VIII. Зокрема, *наставництво* – це добровільна безоплатна діяльність наставника з надання дитині, яка проживає у закладі для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, іншому закладі для дітей, індивідуальної підтримки та допомоги, насамперед у підготовці до самостійного життя. *Наставник* – повнолітня дієздатна особа, яка здійснює діяльність з надання дитині, яка проживає у закладі для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, іншому закладі для дітей, індивідуальної підтримки та допомоги, насамперед у підготовці до самостійного життя [8].

Мета та завдання наставництва сформульовані в Положенні про наставництво, яке затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 4 липня 2017 р. № 465 [9].

Так, *метою наставництва* є підготовка дитини, яка проживає в інтернатному закладі, до самостійного життя шляхом розвитку її фізичного, духовного та інтелектуального потенціалу, впевненості у власних силах, формування культурних і моральних цінностей.

До *основних завдань наставництва* належать: визначення та розвиток здібностей дитини, сприяння

реалізації її інтересів у професійному самовизначенні; надання дитині доступної інформації про її права та обов'язки; формування в дитини практичних навичок, спрямованих на адаптацію її до самостійного життя, зокрема щодо розв'язання побутових питань, розпорядження власним майном і коштами, отримання освітніх, соціальних, медичних, адміністративних та інших послуг; ознайомлення дитини із особливостями суспільного спілкування та подолання складних життєвих ситуацій; сприяння становленню дитини як відповідальної та успішної особистості; формування в дитини навичок здорового способу життя.

У житті дитини-сироти наставник має можливість допомогти їй у подоланні відчуття ізольованості та неспроможності, створити атмосферу доброзичливості, захищеності, підтримати та стимулювати індивідуальний розвиток дитини.

За результатами теоретичного аналізу потреб і психологічних особливостей дітей-сиріт, які проживають у закладах, специфіки їхньої соціалізації, особливостей підготовки до самостійного життя та з метою апробації програми наставництва в місті Києві та Київській області у співпраці з фахівцями проекту наставництва "Одна Надія" (2009 – 2016) була розроблена програма забезпечення організації процесу наставництва, яка включала напрям підготовки дітей-сиріт і дітей позбавлених батьківського піклування, до участі в програмі наставництва і роботу з громадянами, які виявили бажання стати наставниками [10].

Охарактеризуємо цю програму забезпечення організації процесу наставництва. Напрямок "Підготовка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до участі в процесі наставництва" передбачає такі *етапи соціально-психологічної роботи*:

1. *Знайомство з персоналом установи.* Основні завдання: 1) презентувати програму наставництва; 2) запропонувати підписати договір про співпрацю з конкретною установою щодо впровадження програми наставництва.

2. *Установлення контакту з дітьми.* На території інституційних закладів проводиться презентація програми наставництва з метою роз'яснення дітям ідеї наставництва та виявлення серед них бажаних мати наставника. Після цього дається для заповнення "Анкета вихованця", що підтверджує бажання дитини долучитися до програми.

3. *Оцінювання потреб дітей та їхнього соціального оточення.* На цьому етапі передбачено першочергове оцінювання потреб дітей та їхнього соціального оточення з метою подальшого проведення взаємного підбору дітей і наставників. Таке оцінювання передбачає збирання якомога більшої кількості інформації про дитину (за даними спеціалістів установи – директора, психолога, вихователя, соціального педагога, медичного персоналу) щодо її соціально-правового статусу, соціальної ситуації розвитку дитини та її біологічної сім'ї, наявності родичів як ресурсу підтримки, особливостей особистості дитини та рис її характеру, рівня розвитку та соціалізації, стану психічного та фізичного здоров'я, необхідності надання медичної допомоги, особливостей міжособистісної взаємодії дитини з однолітками та дорослими, наявних проблем.

4. *Планування* – це основна складова надання конкретної допомоги дитині, що полягає в розробці та практичному впровадженні індивідуального плану і визначає кроки до досягнення визначених цілей. За результатами оцінювання потреб дітей та їхнього соціального оточення складається індивідуальний план роботи з дитиною. Індивідуальний план роботи – це документ, що відображає логіку, зміст і процедуру надання допомоги дитині з метою її підготовки до самостійного життя.

Головна мета індивідуального плану роботи з дітьми в програмі наставництва полягає в тому, щоб допомогти підліткові діяти самостійно в дорослому житті. До плану вносяться зміни, що відображають нові потреби дитини, яка отримує допомогу, чи нові умови надання підтримки та допомоги.

До напряму "Робота із громадянами, які виявили бажання стати наставниками" увійшли такі етапи.

1. *Проведення інформаційної кампанії щодо залучення громади до наставництва (презентація проєкту наставництва "Одна Надія")*. З метою популяризації ідеї наставництва та пошуку потенційних наставників для дітей важливо постійно проводити спеціально організовану рекламну кампанію.

2. *Перший контакт із громадянами по телефону*. Проведення рекламної кампанії збільшує чисельність людей, які виявляють інтерес до програми наставництва чи бажають стати наставниками для дітей. Для проведення телефонних переговорів важливо визначити підготовленого спеціаліста чи спеціалістів. Під час телефонної розмови зі співробітником установи громадянин має отримати коротку інформацію про програму наставництва для подальшого прийняття рішення. У свою чергу, спеціаліст має отримати інформацію про потенційного наставника: ім'я та прізвище, вік, житлові умови, сімейний стан, контактний телефон.

3. *Інформаційна зустріч із громадянами, які бажають стати наставниками*. На неї запрошуються громадяни, які зателефонували та виявили бажання продовжувати контакт. Метою інформаційної зустрічі є презентація проєкту наставництва та ознайомлення громадян із різними формами сімейного виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, нормативно-правовою базою, а також розкриття поняття та процесу наставництва як альтернативної форми допомоги дітям-сиротам. На інформаційній зустрічі обов'язково необхідно представити етапи соціально-психологічної підготовки, які мають пройти громадяни для того, щоб стати наставниками. Після завершення інформаційної зустрічі кандидати заповнюють анкету і призначають первинну консультацію із психологом.

4. *Перша психологічна консультація*. Мета психологічного консультування – визначити готовність громадян бути наставниками, проаналізувати сильні та слабкі риси суб'єкта, які можуть бути як ресурсом, так і бар'єром для наставництва. Під час психологічного консультування конкретизується запит громадян щодо наставництва, визначаються мотивація й очікування від взаємодії з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, у тому числі бажаний вік і стать дитини. Загалом визначення готовності до наставництва здійснюється за такими *критеріями*: мотивація бути наставником / сподівання щодо дитини; особливості поведінкових виявів особи; стабільність та якість міжособистісних стосунків; навички розв'язання проблем і досвід регулювання стосунків у стресових ситуаціях; навички і здібності щодо виховання та вікових особливостей дітей; усвідомлення відмінностей між спілкуванням і взаємодією з біологічними та прийомними дітьми; співпереживання і здатність сприймати інші погляди; знання психологічних особливостей дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; гнучкість, готовність сімейної системи наставника до нового досвіду та змін; відкритість сімейної системи, зокрема для допомоги у вихованні дітей; ставлення кандидатів до родичів, знайомих, минулого дитини; прийняття відповідальності за процес взаємодії з дитиною. У результаті проведеної психологічної консультації громадян здійснюється первинна психологічна оцінка готовності громадян бути наставниками, яка буде

конкретизуватись на наступних етапах роботи як психологом, так і соціальним працівником та тренерами.

5. *Vizit у сім'ю спеціалістів програми*. Метою візиту спеціалістів програми в сім'ю є знайомство з кандидатами в умовах приймаючої сім'ї, визначення психологічного клімату, характеру взаємин між членами сім'ї та конкретизація ставлення членів сім'ї до бажання бути наставником. Візит у сім'ю спеціалістів програми здійснюється у випадку, якщо програмою передбачено відвідування вихованцем наставника у нього вдома. З метою об'єктивного аналізу сімейної атмосфери та ситуації в сім'ї бажано, щоб візит у сім'ю здійснювала команда фахівців (наприклад, соціальний працівник і психолог або два соціальні працівники / соціальні педагоги).

6. *Навчальний тренінг "Підготовка наставників для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування"*. Мета тренінгового курсу – соціально-психологічна підготовка громадян, які бажають стати наставниками, до ефективної взаємодії з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. *Завдання* тренінгового курсу: 1) знайомство із системою захисту дітей-сиріт в Україні; 2) формування уявлення про специфіку процесу переміщення в житті дитини; 3) актуалізація ролі наставника в житті дитини-сироти; 4) усвідомлення особливостей взаємодії наставника та дитини-сироти; 5) визначення ресурсів наставника у взаємодії з дитиною-сиротою; 6) презентація програми наставництва для дітей-сиріт.

7. *Повторна психологічна консультація*. Мета повторної психологічної консультації – з'ясувати динаміку змін щодо взаємодії з дітьми-сиротами у сприйнятті потенційних наставників після тренінгу; обговорити й конкретизувати сильні та слабкі риси (ресурси) наставника. Важливо продовжити розкриття мотивів, цінностей, очікувань громадян щодо взаємодії з дітьми-сиротами, а також надати допомогу в оцінці власних ресурсів і ризиків як для дітей, так і для себе, прийняття усвідомленого рішення щодо готовності стати наставниками.

8. *Висновок соціально-психологічної готовності громадян бути наставниками*. Після повторної психологічної консультації проводиться зустріч мультидисциплінарної команди у складі соціального працівника / соціального педагога (який проводив інформаційну зустріч і відвідував сім'ю), психолога та тренерів з метою прийняття колегіального рішення щодо готовності кандидатів бути наставниками для дітей. Важливим елементом є вироблення рекомендацій щодо напряму, форми наставництва, віку та статі дитини, її можливих особливостей. Після консультації готується висновок соціально-психологічної готовності кандидатів бути наставниками.

9. *Взаємодієбрати дитини та кандидатів у наставники*. У разі прийняття позитивного рішення щодо готовності громадян бути наставниками здійснюється взаємодієбрати дитини та наставника. На цьому етапі також активно задіяна мультидисциплінарна група, проте в іншому складі: координатор програми, який закріплений за певною дитячою установою та здійснює оцінювання потреб дитини, психолог, тренер, соціальний педагог, представники Служби у справах дітей, Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та спеціалістів закладу, де перебувають діти. Основна мета взаємодієбору – здійснити підбір дитини й наставника відповідно до потреб дитини та ресурсів наставника. Під час здійснення взаємодієбору важливо проаналізувати такі *основні компоненти оцінювання потреб дитини*: історія розвитку дитини, її культурні особливості; сильні риси та потреби; вплив можливого насильства на психічний розвиток дитини; вплив депривації та синдрому госпіталізму на психічний розвиток дитини; характер необхідної

підтримки, яку потребує дитина. Підбір наставника для дитини здійснюється за такими критеріями [11, с. 14]: 1) мотиви наставництва, ставлення до виховання та розвитку дитини не зашкодять її інтересам і не завдають іншої шкоди дитині; 2) достатність ресурсів (внутрішніх, часових, фінансових, підтримки найближчого оточення та ін.) для участі в реалізації плану роботи з дитиною; 3) спроможність наставника за необхідності спілкуватися з біологічними батьками, співпрацювати із сім'єю, яка може висловити бажання прийняти дитину в сімейну форму виховання; 4) особи, які усиновили або взяли на тимчасове виховання дітей і мають бажання стати наставниками, реально оцінюють власні ресурси та ресурси сім'ї щодо участі у програмі наставництва; 5) згода дитини та її зацікавленість у контакті з наставником; 6) розуміння та прийняття особливостей дитини (її історії життя, історії травмування, вікових особливостей тощо); 7) життєві цінності наставника не суперечать цінностям та інтересам дитини та є безпечними для неї. Зазначений перелік критеріїв не є вичерпним, він може бути розширений спеціалістом, який проводить підбір пари "дитина – наставник".

За результатами проведеної роботи запрошується наставник, якому презентують бачення фахівців щодо дитини, спільно із ним відпрацьовується сумісне бачення або ж здійснюється пошук іншого рішення. У результаті прийнятого узгодженого рішення мультидисциплінарною командою спільно з координатором і наставником розробляється і затверджується загальний та індивідуальний плани роботи пари чи наставника з групою дітей. Потім під керівництвом координатора програми здійснюється знайомство та встановлення контакту наставника з дитиною.

10. *Соціально-психологічна підтримка дитини та наставника.* Метою соціально-психологічної підтримки є спостереження за взаємодією наставника з дитиною і надання своєчасної допомоги координатором чи іншими фахівцями (відповідно до конкретних потреб і запитів). У межах соціально-психологічної підтримки спеціалістами програми здійснюються такі заходи: телефонне консультування наставників ("горяча лінія"); індивідуальні зустрічі з наставниками/вихованцями (для отримання зворотного зв'язку про успішність взаємодії пари); щомісячні зустрічі для наставників (кожен координатор працює з наставниками, за яких відповідає). На зустрічах з метою підвищення кваліфікації наставників пропонується певна тема, обговорюються кейси, а також складаються і прописуються щомісячні індивідуальні плани, загальні зустрічі (семінари, тренінги) для всіх наставників програми, індивідуальні психологічні консультації для наставників/вихованців, загальні зустрічі для пар "наставник – вихованець" раз на півроку (для підтримання дружніх взаємин у парах і спільного відпочинку).

Висновки. Отже, за результатами аналізу, узагальнення та моделювання процесу наставництва для дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування регламентовано механізм організації здійснення та ведення наставництва над дитиною, яка проживає в інтернатному закладі. Затверджено на державному рівні, що організація наставництва здійснюється Центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді за місцем проживання дитини. Під час реалізації проєкту наставництва громадською організацією "Одна Надія" 1456 людей в Україні стали наставниками та значущими друзями для дітей із інтернатних закладів. Загалом результати проєкту наставництва довели, що наявність близької людини в кожній дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування, яка проживає в інтернатному закладі, значно підвищує рівень її соціально-психологічної

компетентності (здатності особистості гнучко орієнтуватися у соціальних умовах та ефективно взаємодіяти із соціальним середовищем), сприяє процесам соціалізації та соціальної інтеграції. Уміння і знання дорослої людини стають важливими при виборі подальшого життєвого шляху, професійному виборі, пошуку роботи, влаштуванні особистого життя, плануванні сім'ї тощо.

Перспективи подальших розвідок. Вбачаємо подальше наукове обґрунтування індивідуального планування роботи з дітьми щодо підготовки їх до знайомства та встановлення контакту з наставниками. Доопрацювання потребує методичне забезпечення організації процесу наставництва в здійсненні соціально-психологічної підтримки дітей і наставників.

Список використаних джерел

1. Мухамедрахимов Р. Ж. Влияние опыта жизни в учреждении в младенческом и раннем возрасте на последующее развитие ребенка / Р. Ж. Мухамедрахимов // Дефектология. – 2006. – № 1. – С. 21–24.
2. Проведення досліджень з питань надання соціальних послуг дітям: аналіз. звіт / Укр. ін-т соц. дослід. ім. О. Яремченка. – К., 2016. – 236 с.
3. На каникулы – в семью: Рекомендательные материалы по организации помещения в семьи граждан в период каникул воспитанников учреждений для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей / составители : Б. Альтшулер, Г. Красницкая, С. Пронина, И. Шубина. – М. : Регион. обществ. орг. содействия защите прав детей "Право ребенка". – 2003. – 31 с.
4. Наставничество шаг за шагом. Пособие для неравнодушных взрослых / О. Смаль, И. Сацюк, В. Андросова и др. – К. : Проект наставничества "Одна Надежда", 2012. – 86 с. – Режим доступа : http://www.ukrainabeszyrit.org/_service/14896/download/id/28635/name/Patronage+Nadiya+Book+for+WEB%282%29.pdf
5. Элементы эффективной практики для программы наставничества // "Ментор партнершип" (нац. организация партнерства в сфере наставничества). – 3-е изд. – 2005.
6. Норс Дастиан. Ответственное Наставничество или Как поговорить с подростком о таких сложных вопросах, как секс, наркотики и т. д. : цикл семинаров по наставничеству № 4. Группа Е.М.Т. (Оценка. Управление. Обучение). По заказу Калифорнийского отдела программ для алко- и наркозависимых / Дастиан Норс.
7. Tierney J. P. Making a Difference. An Impact Study of Big Brothers Big Sisters. A Publication of Public/Private Ventures, 71 / J. P. Tierney, J. B. Grossman, N. L. Resch. – 2005.
8. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13 січня 2005 року № 2342-IV (зміни внесені згідно із Законом № 1504-VIII від 8.09.2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/1504-19>
9. Деякі питання здійснення наставництва над дитиною : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 липня 2017 р. № 465. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/465-2017-%D0%BF>
10. Удовенко Ю. Методичний посібник до впровадження програми наставництва для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / Ю. Удовенко, О. Смаль. – К., 2012. – 121 с.
11. Методичні рекомендації з реалізації програми наставництва над дітьми / І. Шестопап, В. Андросова, Т. Коваль і др. // Наставництво ГО "Одна Надія". – 2017 – 104 с.

References

1. Mukhamedrakhimov R. Zh. Vliyaniye opyta zhizni v uchrezhdenii v mladenchestvom i rannem vozraste na posleduyushcheye razvitiye rebenka. Defektologiya. 2006. № 1. S. 21–24.
2. Provedennyya doslidzhen' z pitan' nadannya sotsial'nikh poslug dityam : analit. zvit' / Ukr. in-t sots. doslid. im. O. Yaremchenka. Kyiv, 2016. 236 s.
3. Na kaniuly – v sem'yu: Rekomendatel'nyye materialy po organizatsii pomeshcheniya v sem'i grazhdan v period kaniul vospitannikov uchrezhdeniy dlya detey-sirot i detey, ostavshikhnya bez popocheniya roditeley / sostaviteli : B. Altshuler, G. Krasnitskaya, S. Pronina, I. Shubina. Moskva : Region. obshchestv. org. sodeystviya zashchite prav detey "Pravo rebenka". 2003. 31 s.
4. Nastavnichestvo shag za shagom. Posobiye dlya neravnodusnykh vzroslykh / O. Smal', I. Satsyuk, V. Androsova i dr. K. : Proekt nastavnichestva "Odna Nadezhda", 2012. 86 s. Rezhim dostupa : http://www.ukrainabeszyrit.org/_service/14896/download/id/28635/name/Patronage+Nadiya+Book+for+WEB%282%29.pdf
5. Elementy effektivnoy praktiki dlya programmy nastavnichestva. "Mentor partnership" (nats. organizatsiya partnerstva v sfere nastavnichestva). 3-ye izd. 2005. 132 s.
6. Nors Dastian. Otvetstvennoye Nastavnichestvo, ili kak pogovorit' s podrostkom o takikh slozhnykh voprosakh, kak seks, narkotiki i t. d. Tsikl seminarov po nastavnichestvu № 4. Gruppy E.M.T. (Otsenka. Upravleniye. Obucheniye). Po zakazu Kaliforniyskogo otdela programm dlya alko- i narkozavisimyykh.

7. Joseph P. Tierney, Jean Baldwin Grossman, Nancy L. Resch (2005). Making a Difference. An Impact Study of Big Brothers Big Sisters. A Publication of Public/Private Ventures, 71.

8. Pro zabezpechennya organizatsiyno-pravovikh umov sotsial'nogo zakhistu ditey-sirit ta ditey, pozbavlenikh bat'kivskogo pikluyannya : Zakon Ukraini vid 13 sichnya 2005 roku № 2342-IV (zmini, vneseni zgidno iz Zakonom № 1504-VIII vid 8.09.2016) [Yelektronniy resurs]. Rezhim dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/1504-19>

9. Deyaki pitannya zdiysnennya nastavnitstva nad ditinoyu : Postanova Kabinetu Ministriv Ukraini vid 4 lipnya 2017 r. № 465. Rezhim dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/465-2017-%D0%BF>

10. Udovenko YU. Metodichnyy posibnyk do vprovadzhennya prohramy nastavnitstva dlya ditey-sirit ta ditey, pozbavlenykh batkivskoho pikluyannya / YU. Udovenko, O. Smal. K., 2012. 121 s.

11. Metodichni rekomendatsii z realizatsii programi nastavnitstva nad dit'mi / I. Shestopal, V. Androsova, T. Koval' i dr. Nastavnitstvo GO "Oдна Надія". 2017 104 s.

Надійшла до редколегії 01.04.2020
Рецензовано 14.04.2020

O. Guk, Ph.D. of Pedagogical Sciences, Associate Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
ORCID iD 0000-0002-2474-0316
Researcher ID S-2101-2017

J. Udovenko, Ph.D. in Psychology, Assist.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
ORCID iD 0000-0002-6672-7355
Researcher ID: X-8766-2018

ENSURING THE ORGANIZATION OF THE MENTORING PROCESS FOR ORPHANS IN UKRAINE

The article describes the concept of "mentoring", "mentor", the purpose and objectives of "mentoring" in accordance with current legislation of Ukraine. The importance of mentoring for socialization and preparation for independent orphans' and children living who are deprived from parental care and live in boarding schools is outlined. This activity is new for Ukraine, so it needs justification.

Based on the results of theoretical analysis and practical study of the mentoring needs of children who live in the institution, we described the organization of the mentoring process, which includes training orphans and children deprived of parental care to participate in the mentoring program and work with citizens who have identified desire to become mentors.

Research methods: methods of theoretical analysis, generalization and modeling; analysis of documents (assessment of the child's needs, mentor's individual work plan).

The study to ensure the organization of the mentoring process in accordance with the direction of training orphans and children deprived of parental care, provides for such stages of socio-psychological work as acquaintance with staff, establishing contact with children, assessing the needs of children and their social environment, planning socio-psychological work.

And in accordance with the direction of work with citizens who have expressed a desire to become mentors, such stages as conducting an information campaign to involve the community in mentoring, first contact with citizens by phone, information meeting with citizens who have expressed a desire to become mentors, the first psychological consultation, visit to the family of specialists of the program, training "Preparation of mentors for orphans and children deprived of parental care", repeated psychological consultation, conclusion of socio-psychological readiness of citizens to be mentors, mutual selection of children and candidates for mentors, social and psychological support and mentor.

Ensuring the organization of the mentoring process for orphans and children who are deprived from parental care will serve to increase the individual's ability to navigate flexibility in social conditions and effectively interact with the social environment, promote socialization and social integration.

Keywords: orphans, children who are deprived of parental care; mentoring; mentor; preparation for mentoring.

O. Гук, канд. пед. наук, доц.,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина
ORCID iD 0000-0002-2474-0316,
Researcher ID S-2101-2017

Ю. Удовенко, канд. психол. наук, ассист.,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина
ORCID iD 0000-0002-6672-7355
Researcher ID: X-8766-2018

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОЦЕССА НАСТАВНИЧЕСТВА ДЛЯ ДЕТЕЙ-СИРОТ В УКРАИНЕ

Охарактеризованы понятия "наставничество" и "наставник", цели, задачи наставничества в соответствии с действующим законодательством Украины. Определены роль и значимость наставничества для социализации и подготовки к самостоятельной жизни детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки, проживающих в интернатных учреждениях.

Рассмотрено методическое обеспечение процесса подготовки к наставничеству детей и граждан, проявляющих такое желание. По результатам теоретического анализа и практического изучения потребностей детей, проживающих в интернатных учреждениях, в наставничестве, научно обосновано методическое обеспечение организации процесса наставничества для детей-сирот в Украине по двум направлениям: 1) подготовка детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки, к участию в программе наставничества; 2) социально-психологическая работа с гражданами, желающими стать наставниками. По результатам апробации представленной методологии в процессе реализации проекта наставничества "Одна Надежда" в городе Киеве и Киевской области в течение 2009 – 2017 годах в 2017 году было утверждено Постановление Кабинета Министров Украины от 4 июля 2017 года № 465 "Некоторые вопросы осуществления наставничества над ребенком", в котором регламентирован механизм организации осуществления и ведения наставничества над ребенком, проживающим в заведении. В данном положении предусмотрены этапы социально-психологической работы с гражданами, в основе которых положена апробированная и представленная выше методология социально-психологической работы по подготовке к наставничеству.

Ключевые слова: дети-сироты и дети, лишенные родительской опеки; наставничество; наставник; подготовка к наставничеству.